

FILOZOFICKÝ ZÁKLAD DUALISTICKÉHO UČENIA JÁNA HORVÁTHA NA TRNAVSKEJ UNIVERZITE

A. J. MARCINKECH

Univ. profesor PhDr. Ján Horváth (1732—1799) bol profesorom fyziky na Trnavskej univerzite. Prednášal aj príbuzné disciplíny, napr. metafyziku. Keď sa Trnavská univerzita v roku 1777 presťahovala do Budína, pokračoval tam vo svojej vedeckej a pedagogickej činnosti. V našej štúdií vyberáme z jeho učenia, ktoré prednášal v Trnave.¹ Snažíme sa tak upozorniť nielen na osobnosť profesora Horvátha, ale aj na Trnavu, ktorá bola v tých časoch ako sídlo univerzity významným vedeckým a pedagogickým centrom na území Slovenska, ba celého Uhorska. Robíme tak aj preto, že len nedávno sme si pripomínali niekoľko významných výročí z histórie vysokého školstva na území Slovenska.² Historická ukážka z učenia univerzity na území Slovenska môže k tomu tiež len prispieť.

Vyučovanie filozofie na Trnavskej univerzite sa malo riadiť jednotným školským poriadkom a učebnými osnovami pre jezuitské školstvo, ktorými bolo Ratio studiorum. Podľa nich základom filozofie bolo Aristotelovo učenie (384—322 pred n. l.) a z filozofických disciplín sa mali prednášať logika, metafyzika, etika, fyzika a matematika. Preto Ján Horváth ako profesor fyziky patrili k profesorom filozofie a okrem fyziky prednášal aj ďalšie disciplíny z filozofie, teda aj metafyziku. Bol súčasne rímsko-katolíckym kňazom a členom jezuitského rádu. Autoritou mu bola biblia, authority cirkvi, cirkevní otcovia a ústne podanie v cirkvi. Potom Aristoteles a ďalšie svetské authority.

Osemnásť storočie je známe rozmachom prírodných vied, napr. Newtonova fyzika, Hallerova fyziológia, Galileiho a Descartova mechanika. Nastáva pohyb a progresivita aj vo filozofii. To sa prejavuje aj na pôde Trnavskej univerzity, kde v tom období prednášal aj Ján Horváth. Vo svojom učení vychádzal z oficiálne predpísaného Aristotelovho učenia, z učenia sv. Augustína (354—430), sv. Tomáša Aquinského (1225—1274) a iných autorít, ale v niektorých otázkach prekračoval ich učenie.

Ján Horváth bol objektívnym idealistom a odmietal učenie subjektívnych idealistov, ktorí popierali skutočnú existenciu hmotných telies, pripúšťali len duchovné podstaty a tvrdili, že hmotné telesá existujú v našich ideách; odmietal subjektívny idealizmus anglického filozofa Georgea Berkeleya (1685—1753) a učenie tzv. egoistov, podľa ktorých neexistuje nič okrem vlastnej duše a ostatné bytosti nielen telesné, ale aj netelesné, ako sú duše iných ľudí, neexistujú nikde

¹ Zachovali sa učebné texty *Institutiones metaphysicae, quas in usum auditorum philosophiae conscripsit Joan. Bapt. Horváth...*, Tyrnaviae 1771, 1776. Toto dielo však vyšlo nielen v týchto, ale vo viacerých vydaniach a pritom tieto učebné texty predstavujú iba zlomok prác Jána Horvátha a jeho ťažisko spočívalo predovšetkým vo fyzike.

² V roku 1969 bolo 50. výročie založenia Univerzity Komenského, 500. výročie založenia Akadémie Istropolitany, 200. výročie založenia Lekárskej fakulty Trnavskej univerzity.

inde len v ich ideách; zaradoval sem aj pluralistov, ktorí nepriznávali skutočnú existenciu hmotným telesám, avšak pripúšťali okrem svojej duše existenciu aj iných duchov; podobne odmietal aj učenie nemeckého filozofa Immanuela Kanta (1724—1804).³ Ján Horváth odmietal aj učenie materialistov, podľa ktorých všetky podstaty na svete sú hmotné či telesné.

Ján Horváth sa považoval za dualistu. Uznával skutočnú existenciu hmoty aj ducha, tela aj duše. Vyvracal aj materialistické učenie, ktoré pomenoval viac blúznením ako filozofovaním.⁴ Svoj dualizmus opieral aj o autoritu cirkvi a jej učenie.⁵

Podľa učenia Jána Horvátha reálne existujú hmotné aj duchovné podstaty. Pod hmotnými podstatami rozumie tie, z ktorých sú naše telá a viditeľný svet. Podstatnými vlastnosťami pojmu hmotnej podstaty sú pevnosť (soliditas) čiže nepreniknuteľnosť (impenetrabilitas) a nečinnosť (vis inertiae). Hmotná podstata nikdy nestráca svoju nečinnosť ani zmenou miesta. Musí ňou pohnúť niečo iné. Nie je však možné tvrdiť to o inej podstate, ako je hmotná, čiže o duchovnej podstate. Uvedený pojem hmoty vylučuje schopnosť vytvárať myšlienky a iné prejavy schopnosti poznania, napr. žiadostivosť (appetitiones), slobodnú vôľu (volitiones liberae) a všetko, čo s tým súvisí. Na hmotnej podstate sa nedala pozorovať stopa myslenia a vôle. Kamene, kovy a iné hmotné telesá nemajú ani nijaké zmysly, ani známky inteligencie alebo vôle. Všetky ich prejavy sa môžu vysvetliť len pomocou miestnych pohybov, od ktorých sa odlišujú pohyby v našej duši, ktoré sú vedomé a dobrovoľné. Indukciou možno dokázať, že s našou slobodnou vôľou nemožno zlúčiť vlastnosť nečinnosti, ktorú majú hmotné telesá.

³ *Declaratio infirmitatis fundamentorum operis Kantiani Kritik der reinen Vernunft*, Budae 1797.

⁴ Keď spomína egoistov, cituje o nich z juhoslovanského jezuitského učenca, matematika, fyzika, astronóma Jozefa Rogera Boškoviča (1711—1787) „nam ut ait Boscovischius“ „neque libros conscriberent, et ederent, suam rationibus confirmare sententiam niterentur; nisi illis omnino persuasum esset, existere extra ipsos, qui, quae scripserint, et typis vulgaverint, perlegant, qui eorum rationes voce expressas aure excipiant, et victi demum se dedent“. — „lebo ako hovorí Boškovič ani nenapísali a nevydali knihy, ani neutvorili teóriu, ktorá by potvrdzovala ich mienku, ani vôbec neboli presvedčení, že okrem nich sú také, ktorí by prečítali to, čo by napísali a uverejnili tlačou, ktorí by vypočuli nimi vyslovené úvahy a dali sa potom presvedčiť“.

Institutiones metaphysicae, quae in usum auditorum philosophiae conscripsit Joan. Bapt. Horváth . . ., Tyrnaviae 1771, 338—339.

⁵ Píše: „Denique orthodoxae fidei Philosopho, seu Materialistis, sive Idealistis adhaerere nefas est. Nam, ut alia taceam, Concilium Lateran. IV. inter Oecumenica XII. anno 1215. a 1280. Patribus contra Albigenses celebratum cap. firmiter haec habet:

„Unum est universorum principium, Creator omnium visibilium, et invisibilium, qui sua omnipotentis virtute, simul ab initio temporis, utramque de nihilo condidit creaturam, spiritualement, et corpoream; angelicam videlicet, et mundanam, et deinde humanam quasi communem, ex spiritu, et corpore constitua.“ — „Konečne nie je dovolené pravovernému filozofovi patriť ani k materialistom, ani k idealistom. Totiž ak ani iné nespomeniem, IV. Lateranský koncil celebrowaný cirkevnými otcami proti Albigenským v roku 1215 až 1280 obsahuje v Oecumenica XII toto ustanovenie: Jeden je princíp všetkého, stvoriteľ všetkého viditeľného a neviditeľného, duchovného a telesného, ktorý svojou všemohúcnosťou na počiatku času a z ničoho ustanovil stvorenia duchovné a telesné totiž anjelské a svetské, konečne ľudské akoby spojené z ducha a z tela.“

Tamtiež, 339.

Schopnosťou slobodnej vôle možno sa podľa vlastnej úvahy kamkoľvek otočiť, čokoľvek si o veciach myslieť, ba aj voliť si menšie dobro pred väčším.

Ján Horváth odmieta učenie filozofov, ktorí hoci neprivilastňujú schopnosť myslenia hmotnému telesu, ako je kameň, kov a pod., predsa učia, že možno z prvkov hmoty, vytvoríť taký organizmus, ktorého pohyby sú vlastne pohyby myslenia. Tiež tvrdia, že pohyby pri našom myslení sú skutočné telesné pohyby. Ján Horváth pritom polemizuje najmä s učením Hobbesa, vtedy známeho materialistického učenia.

Tomáš Hobbes (1588—1679), anglický materialistický filozof, učil, že svet je súhrnom telies, pretože nič netelesného neexistuje. Všetky telesá a tiež vlastnosti, ktoré majú, ako aj zmeny, ktoré prebiehajú v telesách, vytvárajú sa pohybom hmotných telies a ich prvkov.

Pohyby telies sa riadia mechanickými zákonmi, preto jeho materialistické učenie je mechanistickým materializmom.

Všetok pohyb od telesa k telesu sa prenáša prostredníctvom nárazu. Nárazom vzniká sila. Ak sila nie je brzdená protikladnou silou, prechádza v pohyb. Na pohyb a sily sa redukuje aj duševný život zvierat a človeka. Ľudia a zvieratá sú zložité mechanizmy, ktorých skutky sa úplne určujú vonkajšími vplyvmi.

Podľa tohto učenia pohyb je len mechanickým premiestňovaním hmotných častíc, pričom tieto častice sa nemenia. Toto učenie sa snažil Ján Horváth vo svojej dobe vyvracať.

Ján Horváth vysvetľuje, že podľa uvedeného učenia naše pociťovanie zapríčiňuje teleso čiže objekt mimo nás. Tento objekt pôsobí na niektorý náš zmyslový orgán, a to buď priamo, ako je to pri hmate, chuti, buď nepriamo, sprostredkované, ako je to pri zraku, sluchu, čuchu. Na základe tohto pôsobenia nervami a membránami pokračuje pohyb dovnútra k mozgu a odtiaľ k srdcu. Vzniká reakcia srdca voči tlaku čiže úsilie srdca vymaniť sa z tlaku protitlakom. Tento pohyb protitlaku sa nám javí ako vonkajší a voláme ho pocitom. Svetlom alebo farbou voláme pocity, ktoré súvisia s okom, zvukom, ktoré súvisia s uchom, čuchom, s nosom, chuťou, s jazykom, teplom, chladom, tvrdosťou, mäkkosťou, prípadne ďalšími hmatovými pocitmi, ktoré súvisia s ostatným telom. Všetky tieto kvality sú zmyslové, nie sú v samom objekte ničím iným ako pohybom hmoty, ktorým objekt rozlične pôsobí na pociťové orgány. Aj v nás nie je nič iné ako rôzny pohyb; pohyb totiž nevytvára nič iné ako pohyb. Aj súdy a úsudky sa snaží spomenutý filozof vysvetliť určitými pohybmi v mozgu a v srdci.

Ján Horváth ďalej vysvetľoval, že toto učenie by znamenalo, že život nie je nič iné ako taká organizácia nášho tela, pri ktorej vzniká v srdci istý pohyb ako následok určitých vplyvov na vonkajšie zmysly. Myslieť, súdiť, usudzovať nie je viac ako vykonávanie rozličných pohybov v umeleckom stroji nášho tela a premiestňovanie jeho častí podľa nejakých zákonitostí.

Poznávame aj veci nezávislé od našich zmyslov, napr. cnosti. Ján Horváth však tvrdí, že nemožno vyšpekulovať telesné pohyby, do ktorých by bolo možné vložiť poznanie vecí celkom nezávislých od zmyslov.

Ján Horváth vysvetľuje, že nemôže byť v rôznych častiach tela súčasne

viacero percepcií, lebo niečo iné by bolo v nás, čo má jednu, iné, čo druhú percepciu v tom istom čase, a to odporuje vnútornému zmyslu. Keď má niekto percepciu napr. zvuku, musel by si byť vedomý, že súčasne má percepciu rôznych farieb, tiež chuti, tepla a pod. Nemôžu byť ani rozličné percepcie v jednej a tej istej časti tela. Jedna a tá istá časť tela nemôže súčasne vykonávať rozličné pohyby bez toho, že by sa pomiešali a prešli do nového zloženého a rozdielneho pohybu. Ak však máme súčasne viacero percepcií, nezmiešajú sa medzi sebou. Týmto spôsobom Ján Horváth polemizuje s učením Tomáša Hobbesa.

Výraznejšie sa Ján Horváth snaží polemizovať s uvedeným učením pomocou súdov. Pri vynášaní súdov by podľa jeho vysvetlenia nebolo v nás nič iného iba rôzne pohyby, z ktorých jeden by vytváral subjekt, druhý predikát, tretí by ich spájal a konstituoval by súd. Keby sa všetky tieto pohyby diali v jednej a v tej istej časti tela, potom to, čo v nás súdi, poznalo by subjekt aj predikát; ak by nepoznalo, vynášalo by súd bez toho, že by vedelo, čo o niečom tvrdí. Tvrdí preto, že uvedené pohyby by sa pomiešali. Avšak pri vynášaní súdu máme súčasne pre poznanie predikátu aj subjektu pohyby od seba oddelené a vôbec nie vzájomne pomiešané.

Uvedenú materialistickú náuku považuje Ján Horváth za nesprávnu, lebo podľa nej nemôže si vôľa vybrať medzi dvomi dobrami ani jedno. Keď totiž vznikne zložený pohyb telies uprostred nejakej priamky, ktorej hovoríme diagonála, žiadostivosť sa motá medzi dvomi dobrami akoby nerozhodná a nemôže si vybrať.

Ján Horváth vysvetľuje podľa augustiniánskej náuky,⁶ že zmysly a predstavivosť sa mýlia, keď sa im zdá rovná palica spoločice ponorená do vody ako krivá. Rozum však vec jasne napraví, aj keď trvá omyl zmyslov a predstavivosti. Ak by nebol rozum ničím iným ako takým konfliktom mozgu alebo srdca, nespoznal by svoj omyl, ani by ho nenapravil, pretože predstavivosť by vytvárala stále svoje a nie to, čo by bolo výsledkom konfliktu. Keby predstavivosť zbadala omyl, nemôže ho sama napraviť. Inou predstavou to tiež nie je možné. Nemôže sa učiť predstava od predstavy; predstava nemôže mať percepciu inej predstavy, ktorá by potom súhlasila s objektom. Preto sa myslieva, že my sme iní a naše zmysly iné; ak nás totiž klamú zmysly, nemôžeme sa klamať my. Podobne možno poukázať na to, že by nebolo miesta na rozpor medzi zmyslovým a rozumovým, ak by boli naše myšlienky uložené len v púhych telesných pohyboch.

Keď odmieta Ján Horváth materialistické učenie o tom, že myslenie spočíva v pohyboch hmoty, odmieta aj možnosť života hmoty. Učí, že podstata, ktorá si nejako uvedomuje sama seba a veci mimo seba, žije. Tým viac žije podstata, ktorá má rozum a vôľu. Činnosť rozumu, žiadostivosti a vôle sa volajú životné úkony. Hmotné podstaty, z ktorých sa skladajú naše telá a viditeľný svet, nemajú v sebe životnú činnosť, preto nijaká podstata tohto druhu nežije. Preto každá podstata, ktorá žije, je netelesná, nehmotná. Takto prichádza Ján Horváth

⁶ Profesor Horváth pri tomto učení cituje: „Antonius Genuensis Elem. Met. P. 2. Prop. 8 Schol.“, ktorý učenie preberá „ex S. Augustino soliloqu. L. 2. C. 3“.

k tomu, že slovami nehmotnej podstaty treba označiť podstatu rozdielnú od takej, z akej sú naše telá a viditeľný svet.⁷

Ján Horváth vo svojom učení vysvetľuje, že ľudská duša je podstata. Pod ľudskou dušou rozumie to, čo je v nás princípom životných činností. Podstatou volá všetko, čo trvá nejaký čas a je schopné rôznych zmien, čiže čo je v nás princípom životných činností. Predovšetkým neexistuje iba v jednom okamihu, ale trvá, potom je schopné rôznych zmien, ako napr. myšlienkových, vôľových a podobne.

Podľa doteraz uvedeného musí byť ľudská duša nehmotná podstata, čiže bez akejkoľvek hmoty. Má schopnosť nielen pociťovať, predstavovať si, ale aj schopnosť rozumu a slobodnej vôle, čiže odlišuje sa svojou prirodzenosťou od hmoty, z ktorej sú naše telá. Je to teda netelesná podstata a bez akejkoľvek hmoty.

Ján Horváth považuje za nemožné, že by naše životné činnosti pozostávali z púhych telesných pohybov. Keby však naša duša bola hmotou, vonkajšie objekty by nemohli na nej spôsobiť nijaké zmeny, ako určovať jej zmenu miesta, polohy a tvaru a vtedy by naše životné činnosti boli len v púhych telesných pohyboch.

Ján Horváth učí, že ľudská duša je duch. Keď je netelesnou podstatou, potom má rozum a slobodnú vôľu, preto je duchom.⁸

Učí ďalej, že ľudská duša je jednoduchá a individuálna podstata. Keby bola ľudská duša rozdelená na viac častí, buď by boli tieto jednotlivé časti obdarené schopnosťami, ktoré duša má, ako pociťovanie, rozum, vôľa a podobne, buď iná jej jednotlivá časť by mala schopnosť myslenia, iná schopnosť vôle a podobne, buď konečne ani jedna časť by sama nemohla vykonávať schopnosti našich činností, ale tieto činnosti by mohli vykonávať alebo jednotlivé časti duše alebo viaceré spolu. Ani jedno z toho nepovažuje za možné.

Nepovažuje za možné, aby jednotlivé časti duše mali schopnosti pociťovania, rozumu, vôle a podobne. Vtedy by totiž každý z nás mal nie jediná, ale viac duší, ktoré by oživovali odlišné časti tela. Ak by to niekto tvrdil, musel by pripustiť, že každá táto duša musí byť jednoduchá a samostatná podstata.

Nepovažuje za možné, aby iná časť duše mala schopnosť myslenia, iná schopnosť vôle a podobne. Vtedy by časť duše, ktorá má schopnosť súdiť, súdila o veciach, ktoré nepozná. Časť duše, ktorá by mala vôľu, narábala by dobrami, ktoré nemôže poznať, a nepoznala by, čo je zlo.

Nepovažuje za možné ani to, aby jedna časť duše mohla sama vykonávať schopnosti našich činností. Keby mala nejaká časť zloženej duše sama osebe

⁷ Život rastlín, tiel živočíchov, vysvetľuje profesor Horváth miestnymi pohybmi v tele, ktoré je na to usposobené podľa učenia vo fyzike.

⁸ Profesor Horváth upozorňuje, že mnohí menujú akúkoľvek nehmotnú podstatu "duchom". Aj podľa slov sv. Augustína čokoľvek nie je telom, preda je niečím, volá sa správne duchom. Iní rozumejú slovu duch tak, že je netelesnou podstatou, obdarenou schopnosťou rozumu a vôle. Aj on ho používa v tomto zmysle. Zdôrazňuje, že hovorí o duchu stvorenom. Nestvorený duch čiže boh nemôže byť podstatou, keď slovom podstata označíme trvalý a súčasne menlivý subjekt. Ak by mal definovať ducha, tak ako treba definovať aj boha, hovorí, že duch je nehmotná bytosť, obdarená rozumom a vôľou.

schopnosť myslenia, slobodnej vôle a podobne, nemohlo by sa stať, že by tie samé duše mali rozum a slobodnú vôľu a podobne. Napríklad keď jednotlivé deti ešte nemajú vyspelý rozum, nevyjde ani z ich celku nijaká múdrosť. Pojem trojuholníka obsahuje tri strany a ich určitú polohu. Ak sa zbiehajú jednotlivé časti zloženej duše, vytvárajú takýto pojem. Jedna časť reprezentuje jednu, druhá časť druhú, tretia časť tretiu stranu, štvrtá časť určitú polohu týchto strán. Potom časť duše, ktorej sa pripisuje reprezentovanie polohy spomenutých troch strán, absolvuje pojem celého trojuholníka. Ak je to tak, nemôže reprezentovať jedna časť z ostatných častí duše jednu, druhú druhú a tretia tretiu stranu trojuholníka. Nemožno preto tvrdiť, že sa viaceré časti duše spoločne zbiehajú k vytvoreniu pojmu trojuholníka. Ako napríklad uvádza súd: Boh je spravodlivý. Pri vynesení tohto súdu musí mať každá príslušná časť duše, ktorá tento súd tvrdí, aj pojem spravodlivého, aj boha, aj spolupatričnosti predikátu a subjektu. Inak by tvrdila niečo bez toho, že by vedela, čo o kom tvrdí a prečo to tvrdí. Preto nemožno ani povedať, že viaceré časti duše by sa medzi sebou delili pri vynášaní súdu.

Po tomto rozbere dostáva sa Ján Horváth k učeniu, že ľudská duša je jednoduchá a individuálna podstata. Medzi rôznymi schopnosťami našej duše, napríklad medzi rozumom a vôľou nemôže byť nijaký iný rozdiel iba rozumový. Keď je reč o akomkoľvek duchu, každý je jednoduchá a individuálna podstata. Keď je ľudská duša jednoduchá bytosť, nemôže sa rodiť, iba ak by vznikla z ničoho, čiže bola stvorená. Nemôže ani zaniknúť, iba že by sa stala ničím. Zničiť sa môže to, čo sa dá rozložiť na časti, z ktorých bolo zložené. Keď je ľudská duša jednoduchá, nemôže sa nijako zničiť. Potom je ľudská duša nezničiteľná.⁹

Z doteraz rozvedeného učenia vidno, že Ján Horváth uznával reálnu existenciu hmoty, za akú považoval naše telo a viditeľný svet, avšak v otázke vlastností hmoty mal výhrady proti materialistickému učeniu a odmietal ho. Uznával aj reálnu existenciu ducha, podstaty rozdielnej od hmoty, za akú podstatu považoval aj ľudskú dušu. Preto sa právom zaradoval medzi dualistov; dualistické učenie bolo na Trnavskej univerzite známe a prednášali ho aj ďalší jej profesori. Isteže v tejto štúdii sme rozviedli stručne len podstatnú časť tohto učenia, pokiaľ nám to dovolil rozsah štúdie a pokiaľ sme to považovali za potrebné pri ozrejmnení filozofického základu učenia uvedeného v titule štúdie.

Rozvedeným spôsobom učil o základoch dualizmu filozof, profesor fyziky na Trnavskej univerzite v druhej polovici osemnásteho storočia, keď vo svetovom meradle vplyvom rozvoja prírodovedného a filozofického myslenia vyniká popri asociačnom psychologickom učení psychológia schopností. Schopnosti sú známe v Aristotelovej filozofii, tiež vo filozofii Tomáša Aquinského, ktorá sa oficiálne tradovala na Trnavskej univerzite. V osemnástom storočí dostala však teória o schopnostiach novšiu podobu v učení nemeckého filozofa Christiana Wolffa (1679–1754). Bol žiakom nemeckého filozofa Wilhelma Gottfrieda Leibniza

⁹ Profesor Horváth podopiera svoje učenie aj odvolaním sa na niektoré časti z učenia v staroveku. Cituje: „Tusc. Quaest. L. I. c. 29“, „Aristoteles L. 12. Metaph. t. 55“.

(1646—1716), ktorý preberal z aristotelovského učenia. Podľa Wolffom prepracovaného jeho učenia stali sa schopnosti skrytými kvalitami individuálnej duše, ktoré majú svoje základy a príčiny v sebe samých. Wolff predpokladal neoddeliteľnosť duše od fyziologických podstát, od tela. Aktivitu prisudzoval duši. Filozofický základ dualistického učenia mohol teda Ján Horváth opierať nielen o niektoré učenia starovekých filozofov, ale aj o temer súčasné európske učenie. Jeho učenie malo vtedy úspech aj v zahraničí.¹⁰

Z učenia Jána Horvátha vidíme, ako bojoval vo svojej dobe proti mechanistickému materializmu z vtedajších filozofických a teologických pozícií, ktoré sú už dnes prekonané podobne, ako je prekonaný mechanistický materializmus.

Mechanistický materializmus Tomáša Hobbesa považoval pohyb len za mechanické premiestňovanie sa hmotných častíc, pričom tieto častice sa nemenia. Toto učenie nebolo schopné vysvetliť vznik rôznych kvalitatívne navzájom odlišných predmetov a javov v prírode a tým menej psychické javy. K. Marx s odstupom času vyčíta tomuto učeniu, že v ňom sa stáva materializmus jednostranným. „Zmyslovosť stráca farbu a vôňu a mení sa v abstraktnú zmyslovosť geometra. Fyzický pohyb je obetovaný mechanickému lebo matematickému pohybu, za hlavnú vedu je prehlasovaná geometria.“¹¹

S Horváthovým odmietaním Hobbesovho mechanicistického materializmu možno z uvedených dôvodov súhlasiť aj dnes z hľadiska terajšej vedy. Samozrejme, že z toho hľadiska nemožno súhlasiť ani s učením J. Horvátha, ktorý bol objektívnym idealistom so svojím učením o reálnej existencii hmotného tela a nehmotnej, nepriestorovej, nezloženej a s hmotným telom spojenej duše, v ktorej prebiehajú rôzne deje. Obe učenia považuje dnešná veda za prekonané a za také, ktoré patria histórii, ale túto časť kultúrnej minulosti sa snažíme priblížiť a spoznávať.

Preto si predložená štúdia kladie za cieľ byť len historickou ukázkou časti učenia vtedajšej doby, jeho výšky a úrovne a tak chce upozorniť na vysokoškolské učenie a jeho tradíciu na území Slovenska a na jeho kultúrnu minulosť. Boli by sme radi, keby poslúžila svojmu cieľu.

POUŽITÁ LITERATÚRA

- J. C. Csery, *Historia scientiarum universitatis Pestiensis*, 1856.
J. Horváth, *Institutiones metaphysicae, quas in usum auditorum philosophiae conscripsit...*, Tyrnaviae 1771.
J. Horváth, *Institutiones metaphysicae, quas in usum auditorum philosophiae conscripsit...*, Tyrnaviae 1776.
J. Horváth, *Declaratio infirmitatis fundamentorum operis Kantiani*, Kritik der reinen Vernunft, Budae 1797.
J. Ivancsics, *Institutiones metaphysicae, in usum discipulorum conscriptae...*, Calissi 1769.
A. Jaszlinszky, *Institutiones metaphysicae, in usum discipulorum concinnatae...*, Tyrnaviae 1755.

¹⁰ P. Kecskés, *A bölcsélet története*, 2. vyd., Budapest 1943, 646.

¹¹ K. Marx — F. Engels, *Spisy* 2, 148.

- P. Kecskés, *A bölcselet története*, Budapest 1943.
- J. Koščo, *Dejiny psychológie*, Bratislava 1964.
- A. J. Marcinkech, *Niektoré otázky chápania a vyučovania psychológie na Trnavskej univerzite*, v Zborník V. Psychológia, zborník Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave so sídlom v Trnave, Bratislava 1966.
- A. J. Marcinkech, *Psychologické vedy na Trnavskej univerzite*, v Jednotnej škole 7/1966.
- A. J. Marcinkech, *A pszichológia értelmezésének és tanításának néhány kérdése a Trnavai egyetemen*, v: A Pécsi tanárképző főiskola tudományos közleményei 1967.
- A. J. Marcinkech, *Percepcia podľa učenia PhDr. Jána Horvátha, profesora na Trnavskej univerzite*, v Spoločenskovednom zborníku Pedagogickej fakulty UK v Trnave 1968.
- A. J. Marcinkech, *Zraková percepcia podľa učenia univ. prof. PhDr. Jána Horvátha na Trnavskej univerzite*, v Jednotnej škole 6/1969.
- A. J. Marcinkech, *Zástož pamäti vo vyučovanom procese podľa učenia profesora Trnavskej univerzity PhDr. Jána Horvátha*, v Pedagogike 4, zborník Pedagogickej fakulty UK v Trnave 1969.
- A. J. Marcinkech, *Rozvíjanie intelektuálnych schopností podľa učenia prof. Trnavskej univerzity PhDr. Jána Horvátha*, v Pedagogike 5, zborník Pedagogickej fakulty UK v Trnave 1970.
- T. Münz, *Kopernikovo učenie na Trnavskej univerzite*, v Otázkach marxistickej filozofie, Bratislava 5/1964.
- T. Münz, *Príspevok k zhodnoteniu ideového a vedeckého prelomu na Slovensku v 17. a 18. storočí*, v: knihe Z dejín vied a techniky na Slovensku III, Bratislava 1964.

ФИЛОСОФСКАЯ ОСНОВА ДУАЛИСТИЧЕСКОГО УЧЕНИЯ ЯНА ХОРВАТА

A. J. Marcinkech

Автор выбрал и в своей статье коротко резюмировал сущность философского дуализма, как его преподавал один из профессоров Трнавского университета во второй половине 18 века, в период, когда деятельность этого университета достигла своего расцвета. Основой этого учения являлся авторитет церкви, ее учения, также учение Аристотеля и других авторитетов, а именно в период развития естествознания и философии в 18 веке. В этом учении признавалось реальное существование двух сущностей: материальной и духовной.

Рассмотренное в статье учение является образцом университетской науки того времени, когда Трнава была видным научным и педагогическим центром на территории Словакии в габсбургской монархии. Оно свидетельствует об университетской традиции на этой территории.

THE PHILOSOPHICAL BASIS OF JÁN HORVÁTH'S DUALISTIC TEACHING

A. J. Marcinkech

The author selected and summarized in his paper the essence of philosophical dualism as it was lectured at the Trnava University by one of its professors in the second half of the 18th century, when the activity of this university in Trnava culminated. The authority of the Church and its doctrine, Aristotle's teaching and that of other authorities in the period

of the development of natural sciences in the 18th century formed the basis of this teaching. In it the real existence of two substances, the material substance and the spiritual one, was acknowledged.

The paper is a specimen of university teaching in the times, when Trnava was an important scientific and pedagogical centre in the territory of Slovakia in the Habsburg monarchy. It is an evidence of university tradition in this territory.